

Den dansk-tyske grænse i et historisk perspektiv

Af Gunvor Vestergaard

Grænsen mellem Danmark og det der i dag er Tyskland, har en lang og kringlet historie. Den viser, at en grænse ikke er noget fast og entydigt, men noget dynamisk, noget der ændrer sig og noget som kan danne grobund for mange stridigheder.

Sidste gang grænsen mellem Danmark og Tyskland flyttede sig, var efter Folkeafstemningerne i 1920. Her blev det tidligere hertugdømme Slesvig delt i en dansk og en tysk del. Den linje, som blev trukket, er den grænse, vi kender i dag.

Grænsen mod syd

Den dansk-tyske landegrænse blev vigtig for den danske nationalstat og for forståelsen af, hvad det vil sige at være dansk. Vi omtaler den ofte som "grænsen" i bestemt form ental. Det er den eneste landfaste grænse.

Men Danmark har også grænser mange andre steder, fx ude på havet. Grænsen er for mange et symbol på noget sikkert. Noget, hvor vi kan beskytte os fra det, der kommer udefra. Beskytte os mod det vi ikke bryder os om.

Danevirke volden. Foto: Joachim Müllerschen. Licens: [CC BY-SA 2.0 DE DEED](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/de/). Via: [Wikimedia Common](https://commons.wikimedia.org/)

hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg. Her blev han bare kaldt hertug.

Man taler om, at nationalstater er konstruktioner. Det betyder, at de er dannet efter nogle bestemte kriterier som fx sprog, kultur og historie. Men det betyder også, at grænsen sagtens kunne have ligget et andet sted. Den danske grænse mod syd blev vigtig i konstruktionen af nationalstaten Danmark.

Fra hertugernes stat til nationalstat

Indtil midt i 1800-tallet herskede kongen over et rige, der var større end nutidens Danmark. Monarkiets grænse gik ved Elben og mellem Altona og den selvstændige Hansestad Hamborg. Alt det som den danske konge bestemte over kaldtes helstaten.

Man kan stadig se en gammel grænsesten ved byporten i Hamborg-bydelen St. Pauli. Kongen regerede nemlig ikke kun i kongeriget, men også over

Nationalstat

Nationalstat består egentlig af to ord. National og stat. En stat er knyttet til et bestemt landområde og forbundet med en række institutioner, f.eks. politiske partier, domstolen, politi og militær.

Ordet nation betyder folkestamme. En nation er kendetegnet ved at en gruppe mennesker føler sig knyttet sammen, fordi de har en fælles historie, et fælles sprog og nogle fælles værdier.

Monarki

Et monarki er en politisk styreform. Den der har den afgørende magt kaldes monarken. Det kan være kongen, hertugen eller fyrsten. Tidligere var monarken enevældig, dvs. han tog alle beslutninger.

I dag har vi indskrænket monarki i Danmark. Dvs. Dronningen /Kongen har ingen reel magt.

Grænsen mere rum end linje

På det tidspunkt var grænser mere rum end linjer. Det vil sige, at der var områder, hvor forskellige herskeres magt overlappede hinanden, hvor flere sprog eksisterede side om side og hvor man som borger identificerede sig med sit lokalområde.

Der boede forskellige folk - fx danske og tyske - i monarkiet, men da der kom nationalstater i 1800-tallet, begyndte sprog og identitet at skabe splid rundt om i Europa. Også mellem dansk og tysk i hertugdømmerne. Indtil da havde man levet i harmoni med hinanden og respekteret de forskellige sprog og levemåder. Men nu skulle hver nation have sin egen stat, og man skulle finde en grænse imellem dem. Det var svært. Hertugdømmet Slesvig endte i en tvtrækning mellem dansk og tysk. Resultat blev de to slesvigske krige i 1848 og 1864. Efter den sidste blev grænsen mellem Danmark og Tyskland trukket ved Kongeåen.

I samme tidsrum gik Danmark fra at være styret af en enevældig konge til at få sin første demokratiske grundlov. Danmark blev en nationalstat, og det blev vigtigt at skabe en stærk national identitet hos de spille en vigtig rolle for den proces.

Grænsen lægges fast

Efter 1. verdenskrig blev der tegnet et nyt Europakort med mange nye nationalstater. De fik alle hver sin farve og blev tydeligt adskilt med grænselinjer. Det kender vi også fra kortene i dag. De forskellige farver skal vise, at der er forskellige nationer på hver side af linjen.

Flere steder blev de nye grænser fastlagt på baggrund af en folkeafstemning. Det gjaldt også grænsen mellem Danmark og Tyskland. I Nordslesvig var der et klart flertal for at blive en del af Danmark. Mens det var omvendt i Sydslesvig. Valgkampen op til afstemningen var præget af stærke nationalistiske følelser hos begge parter, og skuffelsen var stor hos de tabende på begge sider af grænsen.

Den nye grænse i 1920. Foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig

Den nye grænse blev efterhånden accepteret, men der var også en del, som forsat drømte om endnu en grænserevision. Hos nogle danskere var der et stærkt ønske om at få grænsen flyttet ned til Ejderen, så hele det gamle hertugdømme Slesvig blev en del af den danske nationalstat. I forbindelse med 2. verdenskrig var der på begge sider forsøg på at få grænsen flyttet. Den danske regering blev efter krigen spurgt til en grænserevision af sejrherrene, men den takkede pænt nej. Det var bedst at fastholde og acceptere folkeafstemningen i 1920.

Nye europæiske fællesskaber

Danmarks medlemskab af Det Europæiske Fællesskab (EF) i 1973 satte gang i en proces, der ændrede grænsens status. Det betød øget fokus på samarbejde hen over medlemslandenes grænser. Et vigtigt mål var at gøre grænser til noget, der forbandt landene og ikke adskilte dem på samme måde som før 2. verdenskrig.

Fra politisk side var der fokus på grænseområderne og mere grænseoverskridende samarbejde i EU. Det dansk-tyske grænseland gik fra at være udkantsområder i Danmark og Tyskland til at få en vigtig betydning i den europæiske integrationsproces.

Åbne grænser i Europa

Den europæiske integrationsproces skabte først det indre marked med fri bevægelighed over grænserne for både mennesker og varer. Siden fjernede Schengen-aftalen (se faktaark) grænsekontrollen. Begge dele var med til at skabe nye samarbejdsrelationer og økonomiske udviklingsmuligheder.

Ikke mindst de nationale mindretal i det dansk-tyske grænseland gik aktivt ind i arbejdet med samarbejdet på tværs af grænsen. Mindretallene blev brobyggere mellem de to nationalstater og var med til at vise, at en grænse ikke behøver at være et skarpt skel mellem to nationer.

Det europæiske fællesskab/ EF

EF er den sammenslutning, som Den Europæiske Union/EU er vokset ud af. Fællesskabet blev dannet efter 2. verdenskrig for at skabe et tættere samarbejde i Europa og på den måde forhindre en ny krig.

En fordel for begge lande

Den økonomiske og kulturelle udvikling i grænselandet på begge sider af grænsen har betydet, at de fleste mennesker i grænseregionen har en positiv opfattelse af den åbne grænse. Ca. 15.000 mennesker pendler i dag dagligt hen over grænsen for at arbejde, den tyske redningshelikopter er med til at sikre hurtig behandling også på den danske side og kulturarrangementer, som festivalen FolkBaltica, er til glæde for indbyggerne på begge sider af grænsen.

Mellem nationalstat og europæisk fællesskab

Ikke alle i Danmark har været lige begejstrede for udviklingen i det europæiske fællesskab. En del danskere er fortsat bange for, at nationalstaten vil miste betydning og derved rykke ved danskernes identitetsforståelse. De ønsker, at landegrænsen fortsat skal være et værn mod den europæiske og globale integration.

Selvom påvirkningerne kommer ind mange forskellige steder, fx via internettet, er den korte landegrænse mod Tyskland fortsat et vigtigt symbol. Når problemer og krisesituationer opstår, bliver der kikket mod den.

Det virker let som om, at alle væsentlige problemer kommer ind i Danmark ad den vej, og derfor er der mange, der ønsker at netop denne grænse skal sikres.

Der er ikke den samme form for angst for fx Danmarks lange kystgrænse eller de mere og mere benyttede lufthavnsgrænser. De grænser har ikke spillet den samme historiske rolle og har ikke den samme symbolske betydning i vores identitetsforståelse.

Grænsen til debat

Derfor er der igen punktvis grænsekontrol ved de store grænseovergange, når du skal fra Tyskland ind i Danmark og derfor står der et vildsvinehegn langs det meste af grænsen. Derfor er den dansk-tyske grænse fortsat en vigtig del af den politiske debat (diskurs) i Danmark.

Den dansk-tyske grænse ligger fast. Men i princippet kunne den godt ligge et andet sted. Den har i hele sin historie haft stor symbolsk betydning, men den har også vist, at den både kan symbolisere afskærmning og indadvendthed og samarbejde og åbenhed. Den kan både være rummelig og noget, der skiller.

Diskurs

En diskurs er hvis man taler om et bestemt emne ofte og på en bestemt måde. Hvis man hele tiden taler om grænsekontrol som vigtig for at skabe tryghed, så påvirker det vores generelle opfattelse af grænsekontrol.

Kilder:

Steen Bo Frandsen "Danmarks grænser" i Økonomi & Politik #2 2020, Djøf Forlag

Steen Bo Frandsen "Grænser som linjer og rum" i Europas grænser 2018, Aarhus Universitetsforlag

Steen Bo Frandsen "100 års grænse" i Sønderjysk Almanak 2020, Sønderjysk Skoleforening